

Mens en Wereld

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Verschijnt maandelijks — 15 Sept. 1947, 2e jrg. no. 9

Het leed in ons leven

Wij weten niet vanwaar wij komen en waarheen wij gaan. Wat waren wij voor onze geboorte, wat zullen wij zijn na onze dood? Mystериën, groter nog dan het mysterie van het leven zelf. Wij weten niet, maar dit niet-weten verontrust ons niet. We hebben er vrede mee dat onze kennis niet zo ver reikt, en ook hiermee, dat hij, voor wie deze onzekerheid niet te dragen is, dit vacuum vult met de illusie, die een geloofsovertuiging hem schenken kan, mits hij ons deze niet opdringt als een onomstotelijke, objectieve waarheid.

Wat men het Humanisme vaak verwijt als menselijke hoogmoed, nl. dat het zich niet richt naar wat men wenst te beschouwen als een, beter: „de” openbaring, is in wezen niet anders dan de logische consequentie van onze erkenning van de beperktheid van ons menselijk weten en kenvermogen, een consequentie dus van de bescheidenheid der humanistische levens- en wereldbeschouwing.

Dit betekent geenszins dat de z.g. „eeuwigheidsvragen” per se buiten de belangstellingssfeer van de humanist moeten liggen, maar wel dat hij aan zijn denkbeelden daarover niet veel meer dan persoonlijke en speculatieve waarde zal toekennen, wat wederom de bescheidenheid hem gebiedt.

Tussen deze beide mysteriën van oorsprong en dood ligt het derde mysterie, ons leven, kort met de maat der eeuwigheid gemeten, een bliksemflits van bewust bestaan.

Wij vroegen niet te mogen leven, wij kozen niet onze ouders en voorouders, noch de omstandigheden waaronder wij geboren werden en dit leven te leven kregen, kortom wij kozen niet ons eigen lot. En toch zijn er ogenblikken, dat wij dit leven aanvaarden en ervaren als een kostelijke gave, een rijk geschenk, niet om er mee te spelen, nog minder om het te verspelen, want dit moeten wij ons wel bewust zijn: wat er van ons leven wordt hebben we voor een goed deel in eigen hand.

Zoals de humanist de mens ziet als een wezen met goede en slechte eigenschappen, doch met de mogelijkheden zowel de ene als de andere tot ontwikkeling te brengen — het is nodig hier nogmaals de nadruk op te leggen, want er zijn vele slechte verstaanders, die zelfs aan reeksen hele woorden nog niet genoeg hebben — zo ziet hij ook het leven als een aaneenschakeling van vreugde en leed en wisselen in hem levensblijheid en levensaanvaarding en onderwerping aan het leven elkander af.

Het licht, dat het landschap overspoelt, wordt intenser en rijker geschakeerd door de schaduwen die het schept, het leven krijgt dieper kleur en scherper gestalte door zijn afgrenzing door de dood, de vreugde krijgt meer reliëf door haar tegenstelling met het leed.

Het is goed dat er vreugde is en blijheid, het is ook goed

dat er verdriet is en leed. Vreugde en verdriet, ze zijn twee uitingen van het leven, waarvan de mens genieten kan, maar waaraan hij ook kan lijden.

Zolang wij rustig, min of meer platonisch, over het leven kunnen filosoferen, omdat ons eigen leven rustig verglijdt, zonder al te grote schokken, zonder al te intense vreugde en al te intens verdriet, zolang het nog niet de littekens draagt van door het lot geslagen wonden, is het niet zo moeilijk de noodzakelijkheid van het leed als tegenstelling van de vreugde te beamen en in stilte tot zich zelf te zeggen, dat het inderdaad toch wel goed is zo, en dat het leven mooi in elkaar zit.

Maar het vergt heel wat meer van de mens, leed en lijden te aanvaarden als de onmisbare componenten van zijn levenservaringen, als zij in zijn persoonlijk leven ingrijpen, zo hevig, dat het schijnt alsof de fundamenteën zelf, waarop hij zijn bestaan had opgebouwd, dreigen te scheuren, alsof hij met zijn kleine wereld moet te gronde gaan. Dat is de vuurproef en dan pas zal aan het licht komen, of de mens sterk genoeg staat in het leven om zijn overtuiging van de „eeuwige noodzaak” van het lijden ongedeerd uit het branden van de smart te redden.

Er is een lijden dat de mens schuldeloos treft. Hier dreigt de rebellie, de opstand tegen het leven in de eerste plaats. Waaraan heb ik dit verdiend, is dan de vertwijfelde vraag, die zich aan hem opdringt en door het primitieve rechtsgevoel wordt ingegeven. Maar dit lijden is geen straf, want er is geen schuld

en het was dus niet „verdiend”. De „eeuwige noodzaak” van het lijden slechts heeft zich verwerkelijkt.

Er is een lijden, waaraan de mens die het treft, niet onschuldig is, een lijden dat hij verdiend heeft. Wanneer het leven zijn rekening voor onze fouten presenteert, blijkt het een meedogenloos schuldeiser, die geen uitstel van betaling toestaat. Ook hier dreigt de rebellie. Nu niet de wanhopige vraag van het „waaraan”, maar van het „waarom”. Wij allen maken fouten, waarom moesten juist mijn fouten zich zo onbarmhartig wreken? Misschien is het toch in dit geval gemakkelijker om zich met zijn lot te verzoenen, omdat het rechtsgevoel meer bevredigd schijnt.

Het lijden is een integrerend deel van het leven, het is niet weg te redeneren of weg te denken. Voor ieder onzer kan het moment komen, dat we het dapper, recht in de ogen moeten zien. Dan zal blijken of onze overtuiging krachtig genoeg geworteld is om niet te vallen in de orkaan van de smart, of ze in staat is om ons te verzoenen met het leven, ook dan. Wat er van ons leven wordt hebben we voor een goed deel in eigen hand. We kunnen het leed niet uit de weg gaan, maar we kunnen wel bepalen, wat het ons uiteindelijk brengen zal. We kunnen ons door het lijden

*Wie zijn lijden eeuwige noodzaak heeft bevonden
Vraagt geen heul voor zijn gekneusde menselijkheid,
Kan niet klagen om de smart der onverbonden,
Zonder deernis in zijn ziel geslagen wonden,
Aan wier scherpe pijn zijn deel der wereld lijdt.*

*Lijdt het lijden dat hem eigen is gegeven
Stil volhardend, zonder opstand, tot de dood,
Want hij weet zich zelf uit dit bewogen leven
Tot die broederschap van vrede in leed gegeven,
Die het hart doorgrondt in 't diepste van zijn nood.*

*En wie eenmaal tot dit weten is gekomen,
Kent geduld in leed zijn menselijke plicht.
Als hij nog verlangt om van geluk te droomen,
Naar het eenzaam sterven van 't ontzaglijk licht.*

*Als de zon sterft, in de dood der hoge gloeden,
Leert hij sterk en groot te wezen zonder loon;
Roerloos uitziend over spiegelende vloeden,
Voelt hij stil het wereldhart in zich verbloeden
En berustend prijst hij 't zware leven schoon.*

P. N. VAN EYCK: uit: Inkeer (1922)

Uit de geschiedenis van het humanisme

Wijsgerige leiding of catechisatie?

Bij de aanvaarding van haar ambt als hoogleraar in de geschiedenis der antieke en middeleeuwse wijsbegeerte aan de rijksuniversiteit te Utrecht heeft mej. prof. dr. C. J. de Vogel een rede uitgesproken, getiteld: *Een groot probleem uit de antieke wijsbegeerte gezien in zijn historisch perspectief*. Ons bestek en de opzet van deze rubriek laten niet toe, hier de inhoud weer te geven van deze lezenswaardige verhandeling. Wel meen ik, dat de aandacht moet gevestigd worden op een met nadruk uitgesproken passage uit de toespraak, welke hare Hooggeleerde heeft gehouden tot de aanwezige studenten.

„Ik acht het van groot belang, dat de studenten aan onze universiteit, niet alleen de classici, maar allen, die belangstellen in geestelijke en culturele problemen, in hun studietijd gelegenheid hebben een kijk te krijgen op dit eminent belangrijke feit, dat op een bepaald moment in de historie met Christus iets volkomen nieuws in de wereld is gekomen; dat wij sindsdien van God en zijn verhouding tot de wereld dingen weten, die wij tevoren niet wisten; dat het wijsgerig denken vóór dien fouten kon maken — ik zeg niet moest maken, maar dan toch gemakkelijk kon maken — die het thans niet meer behoeft te maken; en dat het beste wat de klassieke wereld heeft voortgebracht, het Griekse denken, nog in de Oudheid zelf en daarna in de Middeleeuwen door het Christendom is opgenomen en verwerkt.

Wij nemen aan, dat prof. de Vogel in deze zin feiten heeft bedoeld te zeggen, niet feiten constateren dan met genoegen, dat zij, in tegenstelling met haar protestantse collega Banning b.v., de grote waarde van de antieke Oudheid — een cultuur zonder het geloof aan B's „Levende God“ — voor het Christendom eerlijk erkent. Wij konden niet anders verwachten van een geleerde die zich steeds en met vrucht heeft bewogen op het gebied van het Helleense denken en van een katholieke, wier geestelijke voorouders met dankbaarheid hebben erkend, hoeveel zij aan hun Griekse leermeesters hadden te danken.

In de Oude Kerk heeft nimmer het besef ontbroken, dat er nauw verband bestond tussen de nieuwe waarheid en het voor-christelijk denken¹⁾. Nog in de derde eeuw na Christus beriepen Christelijke martelaren in hun doodsuur zich op het voorbeeld van Socrates! Voor Justinus de Martelaar was de „heidense“ wijsbegeerte niet iets om af te zweren en te belasteren ter wille van het nieuwe geloof, maar veeleer de ladder, waarlangs men tot het geloof opklom, „alle oude wijsgeren, die de waarheid hadden liefgehad en gezocht en de deugd beoefend, waren Christenen geweest.“ Ofschoon wij, moderne humanisten, de verhouding tussen de oude denkers en de nieuwe gelovers iets anders zien, in ieder geval niet deze uitdrukkingwijze zouden kunnen overnemen, toch waarderen wij de onbevangenheid, de mildheid en de eerlijkheid, waarmee Justinus zich stelt tegenover de filosofen der niet-Christenen. Begrip in dezen tonen trouwens ook vele andere leidende figuren. Ik noem alleen maar *Origenes*, *Minucius Felix*, *Lactantius* en wil mijn opmerkingen in deze besluiten met een woord van de grootste kerkvader, n.l. van

Augustinus: „Wat thans het Christendom heet, was reeds, *wat het wezen van de zaak betreft*, bij de Ouden aanwezig en heeft van het begin der mensheid af niet ontbroken, tot Christus in het vlees kwam, waarna de ware religie, *die er reeds was*, de Christelijke werd genoemd.“ (ik cursiveër).

Deze fundamentele uitspraak lijkt mij nu wel volkomen in strijd met het eerste feit, waarop naar de mening van prof. de V. iedereen een kijk heeft te krijgen, die maar belangstelt in geestelijke en culturele problemen“, n.l. dat er met Christus iets volkomen nieuws in de wereld is gekomen. Ik moet zeggen, dat ik mij liever aansluit bij de woorden van Augustinus, omdat zij mij dichter bij de werkelijke toedracht in de geschiedenis schijnen te staan. Deze kenner van de Griekse geesteswereld rept ook, in verband natuurlijk met zijn boven aangehaalde overtuiging, geen woord van het derde feit, waarvan wij kennis moeten nemen, willen wij niet, volgens prof. de V., een manco vertonen aan culturele belangstelling, n.l. dat wij (bedoeld is wsch. de mensheid) sindsdien van God en Zijn verhouding tot de wereld dingen weten die wij tevoren niet wisten. Mij dunkt, de verhouding van God tot de wereld raakt het wezen van het Christendom. Mag ik daarom vragen aan prof. de V., wie nu een foutieve voorstelling geeft, zichzelf of Augustinus, die toch nadrukkelijk zegt, dat „wat thans Christendom heet, *wat het wezen betreft*, bij de Ouden aanwezig was... en dat de ware religie, *die er reeds was* voor de vleeswording van Christus, pas na dat feit de Christelijke werd genoemd. Zolang prof. de V. niet bewijst met feiten, dat Augustinus het mis had en haar (voorlopig voor mij nog) beweringen het juiste inhouden, kan ik niemand, die op wetenschappelijke wijze op de hoogte wil komen van historische feiten, aanraden, haar colleges over de genoemde thema's te volgen: hij zal aan de rijksuniversiteit van Utrecht op dat college van prof. de V. waarschijnlijk niets anders ontvangen dan katholieke catechisatie in een geest, waarvan ik nog niet eens geloof, dat hij voor alle Nederlandse katholieken aanvaardbaar zal zijn!

D. LOENEN.

1) Men leze o.a. Prof. Dr. G. A. van den Bergh van Eysinga, *Voor-Christelijk Christendom*, 1918.

Het humanisme in het Christelijk oordeel

Onder deze titel schrijft Dr. O. Noordenbos in het Juli/Aug.nr. van *De Nieuwe Stem* een belangwekkend artikel n.a.v. het „Humanisme“-nummer van het Prot. Chr. tijdschrift *Wending*. Hij signaleert twee misverstanden bij de christelijke bestrijder van het humanisme. Het eerste misverstand is, dat het humanisme zo sterk gelooft in de vooruitgang, dat het in de werkelijkheid slechts nederlagen te incasseren krijgt en zich zelf tenslotte als een illusie moet voorkomen en dus slechts vertwijfeling wekt. Dr. Noordenbos merkt op, dat het humanisme niet de geschiedenis is van menselijke onmacht tegenover goddelijke geopenbaarde waarheid, maar van de strijd van de menselijke geest zelf om zijn eigen mogelijkheden en grenzen. „Het is een misverstand het humanisme te omschrijven als in diepste kern het geloof in de wezenlijke goedheid van de mens.“ „De dialectiek van het humanisme onderstelt beide, goedheid en slechtheid of liever de tegendelen op alle gebieden van menselijke bemoeiing.“

Dr. Noordenbos wijst als tweede misverstand van christelijke zijde aan, dat het humanisme „zou rusten op de wankelende basis van telkens wisselende overtuigingen“ en dat de humanisten eigenlijk „dolende, meelijwekkende wezens zijn, verstrikt in de veelheid van meningen, oordelingen en twijfelingen van het al te menselijke.“ Hetgeen de schr. vervolgens zegt over Albert Schweitzer en de vrijzinnige Christenfiguur maakt zijn beschouwing voor ons zeer de moeite waard.

Langs 's levens grenzen

II. Is er een Oudersdoodsdood?

De dood is een even groot mysterie als het leven. Evenmin als het wonder van het leven zich in een paar woorden laat omschrijven, is van de dood klaar en duidelijk.

De biologen vertellen ons, dat zij in staat zijn uit een worst, bij een slager gekocht, cellen te prepareren die levend zijn. Deskundig behandeld vertonen zij de gewichtigste levensfunctie: groei. Zij kunnen zich vermeerderen; zij leven. Maar de koe, die het vlees leverde, is toch heus dood. En zijn vlees leeft?! Als men een kikker doodt door de hersens te vernietigen, het hart er uitsnijdt en het lichaam verbrandt, meent ieder, dat de kikker dood is. Het hart echter, in een bepaalde oplossing op juiste temperatuur gebracht, begint te kloppen, het functioneert, het leeft. Bij onthoofden heeft men 12 tot 13 uren na de „dood“ het hart tot kloppen kunnen brengen.

Delen van het individu kunnen dus leven, terwijl het individu als geheel ontbonden is.

Men kan cellen van bijv. kippenewit kweken, buiten het individu. Ze blijven zich vermeerderen; het is levend weefsel. Ze differentiëren zich niet, ze vormen geen individu. Dus is er ook geen dood. Er is geen samenwerking tussen verschillende organen, welke samenwerking verstoord kan worden. De ontbinding van het geheel, de verstoring van de samenwerking der delen is een kenmerk van de dood van het individu.

Heel dikwijls ziet men de dood als het noodzakelijk einde van het leven. De dood zou dus eigenlijk een eigenschap van het leven zijn. Dit inzicht steunt op onze ervaring. Tot nog toe heeft men individuen van alle soort na een bepaalde levensduur zien sterven. Bacteriën en andere eencellige wezens houden zich niet aan deze wet, en kunstmatig gekweekte levende cellen, die geen natuurlijke dood schijnen te hebben, zijn geen individuen.

Is het leven van de enkeling nu in de tijd begrensd? En waar ligt deze grens?

Er zijn eendagsvliegen, die binnen een etmaal geboren worden, eieren leggen en sterven. Er is een waterdiertje, dat zijn levenscyclus in 13 dagen doorloopt.

Men is geneigd te zeggen, dat de levensduur bepaald wordt door de grootte van het dier. Kleine diertjes leven kort, grote lang. Dit is echter zeer oppervlakkig gezien en niet geheel waar. Zo kan een zekere reuzenmossel 100 jaar leven. De olifant bereikt een leeftijd van 150—200 jaar; het paard 40—50 jaar, de leeuw 35 jaar, de kat 20 jaar, de haas 10 jaar, de muis 5 à 6 jaar. Een karper, een betrekkelijk klein dier, kan 150 jaar worden. Men heeft bij een snoek een leeftijd van 267 jaar gevonden. Daarentegen leeft de grooteling slechts 1 jaar. Te Wenen heeft men een steenarend gekoooid gehouden van 1615 tot 1719, meer dan een eeuw. „En de dagen des mensen zijn zeventig jaar,“ zegt de Bijbel, al schijnt tegenwoordig de gemiddelde leeftijd van de mens te stijgen en wordt deze bijbelse grens door menigeen overschreden.

Bij planten zien we soms de kringloop van het leven: groeien, bloeien, vrucht dragen en sterven, zich binnen enkele maanden voltrekken. Maar ook zijn er in Amerika bomen geveld — de Sequoia gigantea of redwood-pine — die 3000 jaar oud waren. Ze stierven een geweldadige dood, want de mens kapte ze om. Als dit niet gebeurd was, zouden ze nog leven. Hoe lang nog? Is hier een ouderdoodsdood?

Wij weten niet precies, waarom aan het leven van een individu een eind komt. Een of meer delen van het zeer samengesteld organisme zeggen hun functie op, en de eenheid valt uiteen. Is deze ontbinding van het individu een kenmerk van het leven? Is de dood een eigenschap van het leven? Of is het individu slechts een onbelangrijke uitwas van het leven, een blad van de eeuwig groeiende boom, dat afvalt, terwijl het leven zelf in kinderen, jongen, in zaden of knollen en bollen zich eeuwigdurend herhalend voortzet?

M. G. W.

Het leed in ons leven

vervolg van pag. 1

laten breken door er ons passief aan over te geven, maar we kunnen er ons ook doorheen worstelen en door deze strijd groeien tot groter menselijkheid en veelzijdiger ontplooiing. Wat ons het einde der dingen scheen, een onherstelbare breuk in ons bestaan, kan dan het begin worden van een rijker leven, door lijden gelouterd en gerijpt.

J. VIJLBRIEF.

HUMANISME EN RELIGIE

De religieuze samenkomst

Wij stelden in het vorig artikel de vraag of een humanistische religie ook vormen van eredienst zou kennen. Tot de meest gebruikelijke vormen van eredienst behoren in onze tijd de samenkomst, het gemeenschappelijk gezang, de toespraak en het gebed.

Wat het gezang betreft zouden wij in de eerste plaats humanistische liederen moeten hebben, want de kerkelijke liederen passen ons uit de aard der zaak niet. Verder zouden ze met overtuiging en élan gezongen moeten worden — iets, wat ik tot nu toe meer in socialistische dan in religieuze samenkomsten heb aangezien.

Dan de toespraak. Mogen wij aan den spreker de eis stellen, dat hij een redenaar en tevens een dichter is? Ik geloof, dat wij dan aan de ene kant te veel en aan de andere kant te weinig eisen. Wat wij van hem mogen verwachten is, dat 's mensen hoogste gedachten in hem leven en dat hij daaraan uiting kan geven op een wijze, die bij zijn hoorders weerklink vindt.

En nu kom ik bij het onderwerp, waarover ik het ditmaal voornamelijk hebben wilde: het gebed.

Op het eerste gezicht is er voor het gebed in de humanistische religie geen plaats. Tot wien zou men bidden, als men niet aan een persoonlijke godheid gelooft? God vragen om een goede oogst, om regen — of om droogte, om voorspoed in zaken of genezing van ziekte — dit zijn handelingen, die den humanist ietwat kinderlijk voorkomen.

Maar behalve dit vraagkarakter is er nog een andere kant aan het gebed, die wij niet uit het oog moeten verliezen.

De mens, die in een moeilijke situatie God bad hem het inzicht te geven om de juiste weg te kiezen, is misschien opgestaan met het gevoel, dat God hem geholpen heeft en dat hij nu de juiste weg vóór zich ziet.

De mens, die God bad om kracht in zijn moeilijkheden, is misschien opgestaan met het gevoel, dat die kracht hem geschonken was.

Trachten wij ons psychologisch rekenschap te geven, van wat hier is gebeurd, dan zou het ongeveer zo zijn.

De mens, die niet inzag, welke weg hij moest gaan, heeft zich innerlijk geheel op de situatie geconcentreerd; alles uit zijn bewustzijn verbanen, wat hem vertroefde en verwarde — door zich tot God te wenden, heeft hij zijn geest tot rust gebracht — de motieven, die in het spel waren, konden zich zuiver doen gelden en zo kwam hij tot het besef, wat het zwaarste moest wegen.

Ook de mens, die het aan kracht ontbrak, heeft zich geconcentreerd, zijn geestelijke kracht verzameld en hij voelt zich door zijn gebed versterkt.

Zulke uitwerkingen kunnen ook zonder het geloof aan een persoonlijk God plaats hebben. Ik heb eens iemand horen zeggen: Als het mij

in het leven te moeilijk wordt, verdiep ik mij in een monistisch gebed en dat helpt.

Tot nu toe had ik het over het persoonlijk gebed; nu kom ik tot de plaats van het gebed in de religieuze samenkomst. Wat mij in kerkelijke samenkomsten het meest gehinderd heeft, was gewoonlijk het gebed, vooral wanneer het werd uitgesproken op de toon van iemand, die zijn vader door de telefoon iets verzoekt. Als kenmerk van de humanistische religie heb ik de eerbied voor het heilige genoemd. Ik meen, dat ook hier geldt, dat het spreken zilver en het zwijgen goud is en dat het belangrijkste element van een religieuze samenkomst de gemeenschappelijke stilte is. Ofschoon dit aan sommigen mijner lezers misschien paradox toeschijnt, zullen zij waarschijnlijk toch weleens iets ervaren hebben, van wat ik hier bedoel. Wie kent in zijn leven niet die ogenblikken, waarvan hij later zegt: wij werden er stil van? Dat kan gebeuren als wij een heuvel beklimmen hebben en plotseling getroffen worden door het prachtig uitzicht op de top. Het kan gebeuren als wij naar muziek of naar het voordragen van een gedicht geluisterd hebben en er valt dan een stilte, die wij niet onmiddellijk door het geraas van ons applaus willen verstoren.

En steeds gebeurt het, als wij staan tegenover de dood. Hier wordt het zelfs openlijk erkend. Wij kennen immers de voorgeschreven stilte bij de herdenking onzer doden. De kerkelijk gelovigen zullen wellicht tijdens die stilte bidden — wat doet de humanist?

De stilte, die ik hier het laatst bedoelde, pleegt slechts kort te zijn. Voor een langere stilte in een samenkomst is enige oefening nodig. Er is één godsdienstige sekte, die de religieuze betekenis van het gemeenschappelijk zwijgen heeft ingezien, n.l. de Quakers, van wie het in ons land door de Woodbrookers is overgenomen. Zij, die hiervan ervaring hebben, kunnen van de waarde ervan getuigen. Juist vandaag las ik nog in het verslag ener bijeenkomst van jongeren: „Van alles, wat wij daar met elkaar hebben beleefd, het zingen, de muziek, het gesproken woord, was het toch de stilte, die ons het meest heeft gebloeid.” C. H. K.

De mens in zijn wereld

Sinds wij voor het vorige nummer schreven heeft de toestand zich snel ontwikkeld. Men heeft het hanteren van het uiterste middel gestaakt overzee: een direct resultaat van ingrijpen door een rechtsorganisatie boven de staten. Wel moet men erkennen, dat die rechtsorganisatie gebrekkig is. Immers, wat haar organen doen, beslissen de regeringen in de hoofdsteden (en voornamelijk de grootste hoofdsteden) in plaats van mannen die stuk voor stuk los staan van welke staat ook en aldus gezamenlijk de belangen van de internationale samenleving behartigen en beschermen. Dit is een principiële fout van de Verenigde Naties, een gebrek waar ook de Volkenbond aan laboreerde, een fout, welke de beslissingen van zo'n internationale organisatie lang niet altijd gemakkelijk maakt en de grens tussen politieke intrige en recht vaak vervaagt. Maar bij gebrek aan beter zal de wereld, die het betere nog niet voort kon brengen, zich met het gebrekkige doch in opzet goedbedoelde moeten behelpen. Dat de hogere organisatie het wapengeweld even heeft kunnen stoppen stemt intussen tot verheugenis, afgezien nu van de twistvraag of zij er bevoegd toe was. Een feit is, dat haar bemoeienis alleen al invloed op de toestand had en het staken van het geweld mede mogelijk heeft gemaakt. Zal dit duurzaam zijn? Zal aan beide zijden het belang van een geweldloze oplossing in het oog worden gehouden? De mens placht in zijn wereld conflicten met geweld op te lossen. Voor uitbanning van dat systeem is goede wil nodig aan beide kanten, een goede wil welke aan beide kanten

Het niet-menselijke

Ook in Amerika

In „The Humanist”, ons zusterorgaan van het Amerikaanse Humanistisch Verbond (American Humanist Association) lezen we, dat ook daar van kerkelijke zijde met alle mogelijke middelen getracht wordt de bijbel weer op de openbare school t: krijgen. Nadat hij in de vorige eeuw onder aandrang van de katholieken uit verdween, zijn het thans zowel R.K. als Prot. Chr. die op wederinvoering aandringen. De argumenten zijn:

1e. In de staten, waar geen bijbelonderwijs bestaat, is het morele peil lager dan in de andere. Zelfs door een verward gebruik van statistieken tracht men dit „te bewijzen”!

2e. Amerika is eigenlijk een christelijke natie. Naar men ziet is het daar niet anders dan hier. Natuurlijk erkent men er ook het recht van de ouders hun kind buiten het bijbelonderwijs te houden, maar eveneens als hier niet het recht van het kind op een school zonder discriminatie.

Wat doet het Verbond in de komende maanden?

Het aantal mensen, die voor hun geestelijk leven het Humanistisch Verbond betekenis toekennen, wordt steeds groter. Doordat het Verbond bestaat, ontwikkelt zich in Nederland onder de buitenkerkelijken een kern van geestelijke weerbaarheid tegen de krachten in onze samenleving, die steeds opnieuw de mens omlaag trekken. Dankzij het Verbond wordt de humanistische levensovertuiging beleden en beleefd in plaatselijke gemeenschappen, en verbreid door radio en pers. Het meeste werk daarvoor is verricht in de winter van '46 op '47. De komende maanden vragen opnieuw de aandacht en medewerking van de leden. Het allernoodzakelijkste moet nog steeds worden gedaan: *in ruime kring verschuilt zich de behoefte aan geestelijk leven achter het masker der onverschilligheid.*

Het Hoofdbestuur wekt daarom alle leden op, deel te nemen aan het Buitengewoon Congres van het Humanistisch Verbond op 18/19 October a.s. te Utrecht, alwaar de werkzaamheden van najaar en winter zullen worden besproken. Het Verbond heeft aller krachten nodig om al zijn kracht te kunnen ontplooiën.

ook het niet-menselijke in de mens moet hebben overwonnen, het niet-menselijke dat de mens zijn menselijke waardigheid doet vergeten en naar het primitieve geweld doet grijpen, hetzij om macht te vestigen of te herwinnen, hetzij om het recht te handhaven of te herstellen. Maar het niet-menselijke lijkt zo hardnekkig, dat het de mens eigen en dus wel menselijk schijnt.

Even hardnekkig schijnt de zojuist genoemde fout van de internationale rechtsorganisatie. De mens zoekt houvast bij de groep waartoe hij behoort; dit is tenslotte de band welke een natie bijeen houdt. En zo'n groep wil zich doen gelden. De wereld wacht op mensen, die zich boven hun groep kunnen stellen en die tevens als boven de groepen staande worden erkend. Een wereldbestuur zal dan pas een hechte basis en een hechte structuur kunnen krijgen, wanneer „gedenationaliseerden” zonder nationale en individuele gevoelens

van eigenbaat het wereldgezag in handen krijgen. De moeilijkheid is de overgang. Het zal niet plotseling kunnen komen. En het losraken van de groepsgevoelens zal niet in het wilde weg mogen gebeuren. Het zullen hoogstaande en bekwame mensen moeten zijn die het zich kunnen veroorloven zich los te maken; anders ontstaat er een chaos waarvan het einde een nieuwe groepsvorming zal zijn. Waarlijk, het is niet zo'n eenvoudig proces als sommigen wel menen. Toch moet het mogelijk zijn dat er mensen komen, die aldus hun plaats in hun wereld vinden en krijgen. Maar het lijkt nog heel ver weg, die toestand welke zoveel ware menselijkheid zal eisen, dat hij niet-menselijk schijnt.

Zo zien we, dat het niet-menselijke menselijk kan schijnen en het menselijke niet-menselijk. Ss.

Het kind en het badwater

Johan W. Schotman, *De Macht tot Vrijheid*, (1946).

Dit boek brengt de recensent in verlegenheid. Het is niet alleen zeer fraai uitgegeven, maar behandelt in zijn bijna 550 bladzijden ook zo'n overweldigende reeks van moeilijke problemen, dat de lezer er een minderwaardigheidscomplex van zou krijgen. Er is nauwelijks een menselijk vraagstuk dat hier niet aan de orde komt. Maar helaas kan ik minder enthousiast zijn over de uitwerking, dan over de opzet. Mijn kritiek betreft niet allereerst de conclusies. De schrijver is humanist, en wat hij in het tweede deel naar voren brengt, kan dikwijls — hoewel lang niet altijd — mijn instemming wegdragen. Maar mijn bezwaar betreft zijn redeneringen, zoals die vooral in het eerste deel van zijn boek te vinden zijn. Schotman fundeert zijn humanisme positivistisch. Zoals men wellicht weet, is het positivisme een stroming die alle verschijnselen zuiver wetenschappelijk wil verklaren. En dat niet alleen, maar de positivist meent, dat een dergelijk wetenschappelijk onderzoek ook niets meer te verklaren overlaat. Hij erkent natuurlijk wel, dat de wetenschap dikwijls *nog* niet in staat is een probleem op te lossen, maar dit lijkt hem slechts voorlopig. Met name laat hij geen plaats open voor de wijsbegeerte in welke vorm ook: deze lijkt hem slechts een woordenspel, waaraan niets werkelijks beantwoordt, en aan dit „woord-denken” hecht hij geen waarde. Ik heb in het algemeen bezwaren tegen het positivisme; ik heb echter zeer ernstige bezwaren tegen het positivisme van de heer Schotman. En dit te meer, daar hij niet schrijft voor geleerden, maar voor de nog zoekende mens. Betoogtrant en woordenkeus veronderstellen echter een kennis, waarover de leek nauwelijks beschikt, en — wat erger is — de wijze van redenering maakt de argeloze lezer voortdurend de dupe van een schijnlogica, die alle besef voor de werkelijke aard van de problemen wel moet verduisteren. Dit is een ernstige beschuldiging, die in 't mij toegestane bestek niet afdoevend waar te maken is. Maar bij wijze van voorbeeld mogen hier enkele opmerkingen volgen.

Centraal stelt Schotman het begrip associatie, de samenhang tussen gewaarwordingen, waarnemingen en voorstellingen, waarvan de een de ander oproept. Daarmee meent hij alle „schijnbaar” zo ingewikkelde verschijnselen van het geestesleven te kunnen verklaren. Maar hier rijzen meteen ook vragen: Hoe komt het eigenlijk dat een gewaarwording de herinnering aan een vroegere ervaring oproept? En wel juist een bepaalde er mee overeenstemmende herinnering? Waar komt die dan vandaan? Onze hersenen zijn toch geen archief van foto's, gramfoonplaten en tastdrukken? En als men hierover heenstapt: wat wil het dan zeggen, dat denken associatie van voorstellingen zou zijn? (blz. 218). Welke voorstelling stemt volgens Schotman overeen met de natuurkundige formule $V_t = V_o + at$? Misschien zou hij beweren, dat hier sprake is van afgeleide voorstellingen. Maar is het dan niet zo, dat door een dergelijke „afleiding” ook een heel andere kwaliteit van psychische werking optreedt?

Hier raken we de kern van de kwestie: Voor-

zover de afleidingen van Schotman juist zijn, verdoezen ze de heel eigen aard der verschijnselen, die aldus worden afgeleid, ten opzichte van de overige verschijnselen in de dode en levende natuur. Op blz. 85 van zijn boek betoogt hij, dat bij dreigend gevaar allerlei reflectonische veranderingen in het lichaam plaats vinden, en dat al die lichamelijke veranderingen door ons angst of schrik genoemd worden, om dan te besluiten: „Het wezen der oergevoelens is volkomen lichamelijk”. Maar men kan evengoed zeggen: „Het wezen van de muziek is trilling van de lucht.” Dat zegt precies evenveel, namelijk niets. Van dezelfde kracht is een uitspraak op blz. 223, dat het best zou kunnen zijn, dat het ik-besef op niets meer berustte dan op ons spraakvermogen. Op niets meer dan..... Alsof dit niet een vermogen is van een in de volle zin van het woord „wonderlijke”, en bovendien in het dierenrijk hoogst uitzonderlijke betekenis. Het bewustzijn, lezen we verder op blz. 238 is licht te verklaren als de manifestatie van een door het denken opgewekte inductiestroom. Verklaart dat eigenlijk iets? Dit is nu de manier van verklaren, die eigenlijk wegverklaren zou moeten heten, en die net alles buiten beschouwing laat waarom het eigenlijk gaat.

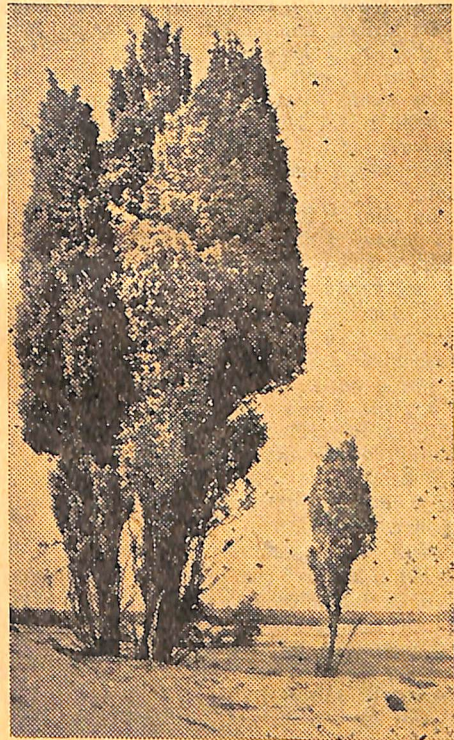
Waarom gaat het dan „eigenlijk”? Ja, dat is nu juist uit het boek van Schotman niet op te maken. Het feit, dat het samenstel van fysische en chemische reacties dat mens heet, door laten we zeggen bepaalde inductiestromen, weet heeft van zijn plaats in de wereld, van zijn verlangens en zijn verantwoordelijkheden, ja dat hij niet ophoudt zich te verwonderen over juist deze samenhang van natuur- en scheikundige krachten in de wereld rondom hem en in hem zelf, dat feit bepaalt in wezen zijn menselijke positie en de daaruit voortvloeiende verhoudingen. Dat alles wordt echter door Schotman niet verklaard, verhelderd en tot volle werking gebracht, maar wegverklaard. Totdat bij het begin van het tweede deel min of meer als een duveltje uit het doosje de stelling komt (blz. 260): „Wij kunnen niet buiten waarden; het aanvaarden van een ethischen norm is en psychologisch en maatschappelijk een dwingende noodzaak.”

Daarmee begint een nieuwe gedachtengang. Intussen haast de schrijver zich ons te verzekeren, dat hij reële waarden bedoelt, geen schijnwaarden. En reële waarden zijn waarden, die beheerst worden door de factoren noodzaak en nadeel. Het is de eigen aard van subject en object, die hierin tot uiting komt (blz. 270). Accoord, maar op deze wijze verdoezelt men alweer het eigenaardige van deze eigen aard. Intussen, voor de bespreking daarvan heb ik hier geen plaats en is het hier de plaats niet. Het gehele boek houdt opruiming onder een grote reeks van vooroordelen en dode tradities; terecht onmaskert het de fatale betekenis van verdrongen psychische krachten. Maar de betoogtrant is zelden geheel overtuigend en de schrijver is niet ontsnapt aan het gevaar met het badwater van godsdienstig en metafysisch vooroordeel ook het kind van het geestelijk leven van de mens over boord te gooien.

J. v. P.

Zomerkamp Blaricum

Met verschillende gevoelens zullen de deelnemers aan ons kamp op Zaterdag 9 Augustus naar Blaricum zijn getrokken. Hoe zou de geest in dit kamp wezen, zouden er in hoofdzaak jongeren zijn, zouden de meeste deelnemers tot de intellectuele beroepen behoren? Ik geloof, dat het alle kampgenoten gegaan zal zijn als mij. Al op de eerste avond had ik het gevoel, onder vrienden te zijn, onder mensen, die zich door vele draden met elkaar verbonden voelden. Hoewel we allen met ons naamkaartje op de borst liepen, vond de kampleiding het gewenst, dat we ons in dichtvorm zouden voorstellen met vermelding van beroep en woonplaats. Het applaus was daarbij niet van de lucht en zo kwam de stemming er spoedig in. En deze is er de hele week in gebleven. Daartoe werkte

alles mee: De prachtige omgeving, het mooie weer, de uitstekende leiding, de fijne inleidingen en de hoogstaande discussies, die daarop volgden. Hoe genoten we, als we er in kleinere of grotere groepjes met dr. Kraak op uit trokken, die de mooiste plekjes wist te vinden en door zijn eigen enthousiasme de aandacht van ons allen nog verhoogde. Iedere dag stond de blauwe hemel alomvattend over dit heerlijke land. Alles was zo licht en vrolijk. Met welk een belangstelling werd geluisterd naar de inleidingen van onze voorzitter dr. van Praag over *Vrijheid*, van dr. Kraak over het onderwerp: *Loop niet als een koe in de wei*, van De Waard, die ons met de titel: *Warm, koud, warm* van te voren tot zo grote nieuwsgierigheid prikkelde, van dr. G. Stuiveling over *Erasmus* en van Warffemius over *Humanistische opvoeding*. En hoe gespannen was de aandacht bij de voordracht van het toneelstuk *St. Joan* van Shaw door dr. van der Wal.

We zijn er zeker van, dat de problemen, die werden aangeroerd, in de komende winter in de plaatselijke gemeenschappen opnieuw aan de orde zullen komen. Vooral de vraag: Hoe wekken we de massa der buiten-kerkelijken tot bezieling, hoe maken we hen warm voor onze idealen van vrijheid, verantwoordelijkheid en sociale gerechtigheid, stond telkens in het brandpunt der belangstelling.

Aan het eind van de week waren vele vriendschappen gesloten. Afspraken werden gemaakt voor bezoeken in de a.s. winter. De bonte avond op de laatste dag was overladen.

Het was half een, toen dr. Kraak de avond sloot. Dit was tevens het einde van de kampweek. In groepjes of apart vertrokken de deelnemers de volgende morgen, met het vaste voornemen, geen kampweek van het Humanistisch Verbond ooit te zullen overslaan.

Een deelnemer,

Specialiteit in
Spaansche en
Russische werken

PRIJSLIJSTEN
GRATIS
OP
AANVRAAG

Boekhandel „PLUS-ULTRA” - A'dam-C, Keizersgracht 396, tel. 30269

Een denkfout?

In het Juni-nummer van Mens en Wereld kwam ik op tegen het gebruik door een vriend van Christelijke huize van de volgende uitdrukking: „als de mens God in zijn leven niet erkent, vervalt hij vroeg of laat tot beestachtigheid.” Ik toonde mij daardoor gegriefd en betoogde dat men met een dergelijke opvatting een volksgroep te kort doet, die, zonder een persoonlijk God te erkennen, mee wil vechten voor het behoud van onze cultuur en tegen het geestelijk nihilisme.

Professor Banning, die bij herhaling verzekert, dat in de strijd om het behoud van de beschaving gelovigen en ongelovigen naast elkaar hebben te staan, neemt in Tijd en Taak van 5 Juli j.l. de door mij gewraakte uiting volledig voor zijn rekening en meent dat ik alleen door het maken van denkfouten mij daarover gegriefd en geërgerd kan tonen. „Immers”, zegt Banning, „ik oordeel niet over uw persoon — best mogelijk, dat gij tienmaal nobeler gemeenschapsmens zijt dan ik, dat ik alles van u te leren heb. Ik oordeel evenmin over uw idealen en de betekenis daarvan voor deze tijd. Ik spreek alleen mijn geloof uit”.

Het is uiterst moeilijk over deze dingen te debatteren. Diep overtuigde mensen drukken zich sterk uit en ik begrijp dat levendig. Toch is het goed, dat men probeert zich in te denken in de opvattingen van anderen en bij zijn woordkeuze rekening ermee te houden, dat anderen een stuk waarheid aan hun kant kunnen hebben. Ik zal er daarom stellig niet toe komen te zeggen: „als de mens God in zijn leven wel erkent, vervalt hij vroeg of laat tot beestachtigheid”, en toch heb ik tot deze uitspraak evenveel of even weinig recht als Banning voor het omgekeerde.

Vele van onze Christelijke landgenoten verzekeren wel telkens, dat ze samen met de humanisten op de bres willen staan voor het behoud van hetgeen ons gemeenschappelijk dierbaar is, maar ze kunnen niet nalaten even telkens te laten merken, dat ze ons toch maar als minderwaardige strijdgenoten zien. Zo heeft Prof. Banning in het congres van het Nationaal Instituut te Nijmegen o.a. opgemerkt. „De uitsluitend humanistisch georiënteerden kunnen niet als een groep outsiders worden beschouwd, maar zij vormen evenmin de creatieve krachten in onze cultuur. Met hen alleen kan men geen beschaving opbouwen, zij vormen in zekere zin een vegeeterende groep”.

Gevaar lopend weer een denkfout te maken, waag ik het erop, deze opvatting een beetje eng te noemen. Dit is niet de wijze waarop men over zijn medestrijders spreekt.

Banning beëindigt zijn artikel in 'Tijd en Taak' als volgt: „Ik herinner mij, dat H. Ploeg Jr. lange jaren heeft voorgestaan in de blauwe N.V. Als hij de stelling verdedigde, dat matigheid het alcoholisme in stand houdt, heeft hij nimmer bedoeld te zeggen, dat b.v. zijn socialistische makkers, die wel eens een glas bier drinken zedelijk minderwaardige individuen zijn. Hij poneerde alleen: geheelonthouding is radicaler bestrijding, ja de enige radicale bestrijding, van het alcoholisme. Zo beweren wij: een radicale bestrijding van het sociale en culturele verderf vraagt erkenning van de realiteit God”.

Maakt Banning, zo zou ik willen vragen, met dit slot-ackoord niet een denkfout? Deze namelijk, dat het hier gereleveerde zou zijn te vergelijken met de zaak die in discussie is? Banning heeft volkomen gelijk: ik heb nooit drinkende medemensen zedelijk minderwaardige individuen genoemd. Het tegendeel heb ik meermalen uitgesproken en geschreven. Wel beschouw ik de matige als een waardeloos element in de strijd tegen het alcoholisme en over deze zaak alleen gaat het in de drankbestrijding. Alle andere levensgebieden blijven daarbij buiten beschouwing en tot een algemene diskwalificatie komen overtuigde geheelonthouders als Banning en ik zijn, natuurlijk niet. Het zou dwaasheid zijn als het anders ware.

Een menselijk drama

Nog is de tijd niet voorbij dat, gestouwd in nauwe ruimten als eertijds de neger-slaven, opeengeperst met kinderen, ouden van dagen, zieken en aanstaande moeders als twee jaar terug de gevangenen in concentratiekampen, zich bewegende temidden van lawaai, vuil, verpeste lucht als gij, lezer, verwant, vriend, kennis, die in de kampen op Java 45 cm uw levensruimte mocht noemen — nog is de tijd niet voorbij, dat mensen zulk een bestaan leiden, dag in dag uit, zonder uitzicht, in wanhoop.

Zo varen, op het ogenblik dat ik dit schrijf, enkele oude Amerikaanse vrachtschepen vol ongelukkigen langs onze kust, begeleid door schepen van de trotse oorlogsmacht der geallieerden, die Duitsland versloegen en daarmee, naar het scheen, de mensonterende beweging van deze eeuw. Schepen vol mensen die Europa haten omdat het hun geen rust, geen veiligheid schonk, maar opjoege, martelde, vervolgde, doodde. Statenlozen, gejaagd van grens tot grens, verscheurde gezinnen, beroofde families, zwierven zij zonder de kans op een eigen huis, een eigen leven, eigen arbeid. Slechts één gedachte hield hen in leven: Europa achter zich laten en daar, in Palestina, waar jonge mensen nieuwe gemeenschappen maken, hun recht op leven verwerven.

Maar Engeland zet hun de voet dwars. Het zegt niet anders te kunnen. De Arabische wereld blijft keihard. Maar deze vluchtelingen weigeren ergens anders aan land te gaan dan in Palestina. Frankrijk wil ze opnemen. Maar ook Frankrijk is Europa, had zijn Vichy-regering gisteren, waarom niet morgen? Waar is de uitweg? Een Franse minister spreekt van: een menselijk drama. Hij heeft gelijk. Maar laten wij dit niet opvatten als: een onafwendbare tragiek, waarin niemand verandering kan brengen, waarin nu eenmaal 's werelds loop zich onverstoort voorttrekt. Want het kan ook anders. Engeland voert deze Joden naar Duitsland terug. Zij, die het geboorteland hunner vaders zochten en

de kust ervan reeds in het oog kregen, zij worden gebracht naar „het kerkhof van hun verwanten”, naar Duitsland, dat miljoenen van hen gruwelijk doodden, naar Duitsland, waar men thans opnieuw dreigbrieven schrijft aan Joden, die er nog wonen. Daarheen voert Engeland hen, in Hamburg zet het ze aan wal, nee, zal het hen onder slagen en stompen en duwen en als 't moet met lachgas (welk een humor!) van de schepen jagen. Wij vragen: waarom niet in Engeland? Deze mensen gaan overal buiten Palestina slechts gedwongen van boord, maar het is een dubbele misdaad ze Duitsland in te jagen. Engeland draagt hier verantwoordelijkheid. Het levert weerlozen uit aan hun ergste vijanden. Wanneer het ze niet in Palestina meent te kunnen toelaten, dient het ze in eigen land te dwingen voet aan wal te zetten. Engeland heeft verplichtingen, niet alleen sinds de Balfour-verklaring, maar ook sinds de anti-semitische relletjes in zijn steden, aangewakkerd door Mosley en zijn sinistere kornuiten.

Op het ogenblik wordt een menselijk drama opgevoerd, waarin vele elementen inderdaad tragisch zijn in de zin van: een onontkoombare gang van zaken, maar waarin anderzijds met een onmenselijke hardheid, met een onverschilligheid, ja haat tegen de medemens wordt opgetreden, die wel vermeden kan worden, en waartegen wij als humanisten protesteren. Het zaad, dat Hitler zaaide is tot een oogst gerijpt, die in deze dorre zomer niet mislukte, omdat het leeft van de dorheid der menselijke harten. Een menselijk drama, maar niet een dat het gemoed van dichters en zangers ontroert, omdat er de menselijke grootheid in haar ontoereikendheid tot beeld geworden is, maar een menselijk drama van lijden en wanhoop, die slechts hoon en hardvochtigheid ontmoeten, waar zij recht hebben op meegevoel en behulpzaamheid, ook daar, waar het niet mogelijk is hen geheel te verhelpen.

31 Augustus 1947.

B. C.

In onze gedachtenwisseling gaat het evenwel om iets anders: om het behoud van onze cultuur, om „een radicale bestrijding van het sociale en culturele verderf”. Daarbij mag Banning natuurlijk van oordeel zijn, dat die bestrijding „erkenning van de realiteit Gods” vraagt. Dat is niet alleen zijn recht, maar zijn plicht, als gelovig Christen. Als hij dan ook maar wil begrijpen, dat er anderen zijn, voor wie deze erkenning onmogelijk is, maar die daarom nog niet behoeven te worden bestempeld als „vegeeterende groep”, „zonder creatieve kracht in onze cultuur” en wier levensbeschouwing vroeg of laat tot beestachtigheid moet voeren. Wat ik vraag is, meen ik, het minimum van wat gevraagd mag worden in de verhouding tussen mensengroepen die zeggen, elkaar niet te kunnen missen,

H. PLOEG Jr.

EEN STAAT IN WORDING — Cas Oorthuys en Alb. de la Court. Uitg. Contact. geb. f 10.—.

In een bonte rij van beelden heeft Cas Oorthuys ons laten zien wat Indonesië op het ogenblik is, kan en doet. Zijn prachtige foto's vertellen ons over de herbouw der industrie; de hervatting van landbouw, visserij en handwerk, het onderwijs en de medische verzorging; van geluk en leed; van de zeden en gewoonten van het miljoenenvolk, dat vrij wil zijn.

Alb. de la Court heeft in korte teksten de geschiedenis van het Indonesische conflict geschetst en de weg, die naar oplossing van dit conflict en naar nauwe samenwerking tussen de beide volken kan leiden, aangeduid. Deze fotoreportage verdient een warme belangstelling van ieder, ongeacht politieke overtuiging, want de mooie foto's geven een beeld van de toestand op dit ogenblik. v. d. B.

Nieuws uit het Verbond

Voorstellen voor het congres

Aan art. 5 van het onderwijsrapport toevoegen: Men geve dan ook het godsdienstonderwijs volgens art. 26 slechts aan hen, die dit wensen, niet aan hen, die nalaten er bezwaar tegen aan te tekenen. Utrecht.

Aan art. 3 huishoudelijk reglement toevoegen: Het congres kan met tenminste 2/3 der door de afgevaardigden uitgebrachte stemmen besluiten dat enig hoofdbestuurslid langer dan drie achtereenvolgende jaren zitting in het hoofdbestuur kan hebben. Utrecht.

Onderwijsrapport, punt 6: Het woord *moeten* veranderen in *kunnen*, zodat de tekst wordt: „Daar wij allen deel hebben aan de westerse cultuur, zullen bijbelse verhalen in het onderwijs van de klasse-onderwijzer tot hun recht *kunnen* komen.”

Gem. Musselkanaal en omstreken.

MOTIE INDONESIË.

„De afgevaardigden van het Humanistisch Verbond, in congres bijeen te Utrecht op 18 October 1947, met grote verontrusting en verontwaardiging kennis genomen hebbend van de ontwikkelingsgang der gebeurtenissen in Indonesië, culminerend in het gebruik van oorlogsgeweld tegen de republiek, overwegende dat het gebruik van geweld tegen een bevolking die voor haar zelfstandigheid opkomt moreel ontoelaatbaar is en praktisch nooit tot een bevredigende oplossing van geschillen kan leiden, spreken als hun mening uit dat:

- 1° door een meer tegemoetkomende politiek van de Nederl. regering het militaire optreden achterwege had kunnen en moeten blijven;
- 2° eventuele onoplosbare geschillen door arbitrage beslist moeten worden;
- 3° om beëindiging van het geweld mogelijk te maken de Nederl. troepen in hun aanvangsstellingen teruggetrokken moeten worden;
- 4° daarna op een loyale wijze een accoord met de republiek tot stand gebracht moet worden;
- 5° en besluiten landelijk en plaatselijk ten volle iedere actie te ondersteunen voor een vreedelievende oplossing van het geschil op deze basis.

Besluiten, ten slotte, deze motie ter kennis te brengen van de Nederl. regering en in de pers te publiceren.

(Arnhem.)

VOORSTEL ORGANISATIE.

1. De gemeenschappen van het Verbond te groeperen in Districten.
Een District wordt bestuurd door het districtbestuur waarvan de bevoegdheid nader worde geregeld.

De voorzitter van het District heeft zitting in het Hoofdbestuur.

2. Art. 3 van het huishoudelijk reglement als volgt te wijzigen:

Het Hoofdbestuur bestaat uit:

a) Voorzitter, secretaris en penningmeester.
Zij worden door de algemene vergadering in functie gekozen, voor de tijd van één jaar. Zij zijn na hun aftreden terstond herkiesbaar.

b) De voorzitters der Districten.
Zij worden door de resp. Districten gekozen voor de tijd van één jaar. Zij zijn na hun aftreden terstond herkiesbaar.

c) De overige Hoofdbestuursleden.
Zij worden door de Algemene Vergadering gekozen voor de tijd van één jaar en zijn na hun aftreden terstond herkiesbaar, met dien verstande, dat zij na drie achtereenvolgende jaren zitting te hebben gehad, gedurende één jaar niet herkiesbaar zijn als Hoofdbestuurder.

(Amersfoort.)

VOORSTEL ZOMERWERK.

De leiding van het zomerwerk wordt opgedragen aan een landelijk bureau. Behalve H.B.-

leden kunnen hier ook niet-H.B.-leden deel van uitmaken. Het bureau legt zijn plannen ter goedkeuring voor aan het voltallige H.B. en blijft daaraan verantwoording schuldig.

Het zomerwerk bestaat o.a. uit:

Het organiseren van reizen, kampen, excursies, tentoonstellingen, enz.

In de gemeenschappen worden groepen van natuurvrienden gevormd, met een eigen bestuur. Deze werken in nauw contact met het landelijk bureau. Ze organiseren onder verantwoording aan het bestuur der plaatselijke gemeenschap, het zomerwerk in hun afdeling. Eén der leden van het gemeenschapsbestuur maakt deel uit van het bestuur der groep. Alle leden van het Verbond betalen voor het zomerwerk 5 cent per maand boven hun contributie.

De groepen ontvangen in het begin van het jaar de plannen van het landelijk bureau, opdat ze met het werk in de gemeenschap daarmee rekening kunnen houden.

Voor het reizen wordt een spaarregeling getroffen. Er wordt hiervoor een overeenkomst getroffen met de postreizen. De plaatselijke groepen zetten de spaarkaarten uit en verkopen de zegels.

(Gouda.)

Lectuur over humanisme

„Beeld van de Humanist”, rede van Gerard Walschap, uitgesproken op ons congres in Maart 1947, f 0.50.

„Het Humanisme na deze oorlog”, een drietal radio-lezingen van A. L. Constandse, Dr. J. P. van Praag, Dr. G. Stuiveling, f 0.25.

„Had Stoffel gelijk?”. Beginsel en doel van het Verbond, op populaire wijze uiteengezet, 8 pag. f 0.12. Bestel er meer dan één en zend het aan Uw vrienden!

„Humanisme en Socialisme” van Prof. Mr. H. R. Hoetink, Uitg. van Loghum Slaterus, 40 pag., f 1.—.

Prof. Mr. Dr. Leo Polak, een erflater van onze beschaving”, samengesteld door P. Spigt e.a., Uitg. G. W. Breughel, 72 pag., f 1.90, geb.

„Geloof en Ongelof” van M. G. Warffemius, Uitg. Delftse Uitg. Mij., 172 pag., f 4.25, geb.

„In de spiegel der Oudheid”, radio-lezingen van Dr. D. Loenen, f 0.25.

„Macht tot Vrijheid”, van Joh. W. Schotman, Uitg. G. W. Breughel, f 12.50 geb.

„Wij Humanisten”, een achttal radio-lezingen, f 0.60.

„Het Levensraadsel” van H. G. Cannegieter, f 1.—.

„Godsdienst en Humanisme”, door Prof. Dr. J. B. Tielrooy. Uitgave de Dageraad, f 0.50.

Bestellingen aan Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. Berkhof, Utrecht. Bestellingen boven f 2.50 franco. Beneden dit bedrag f 0.05 à f 0.10 extra voor portokosten over te maken.

INDONESIË

In het huidige stadium van de Indonesische kwestie verklaart het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond het volgende:

Het feit, dat op het ogenblik de verbindingen tussen Nederland en de republiek Indonesia zijn verbroken en men nog steeds met de wapenen in de hand tegenover elkaar staat, heeft in de kringen van het Humanistisch Verbond diepe teleurstelling, grote verontrusting en droefheid gewekt.

Teleurstelling, omdat al ons verlangen uitgaat naar een wereld van harmonie en vrede, waarin de volken vrije zelfstandige naties zijn, terwijl nu juist wij zelf zijn betrokken bij een gewapend optreden, waarin deze essentiële waarden op het spel staan.

Verontrusting, omdat wij mede verantwoordelijk zijn voor het kwaad, dat het gebruik van geweld op zich zelf altijd betekent. Droefheid ten slotte, omdat er op het ogenblik een vijandige houding bestaat tussen hen, die op nauwe samenwerking zijn aangewezen en omdat niet te overzien is welke diepe scheidingen — en voor hoe lang — er tussen hen zullen komen.

Het humanisme is de drager van een maatschappij-beeld, dat wordt gekenmerkt door redelijk overleg, vertrouwen en verdraagzaamheid als richtsnoeren voor de onderlinge omgang tussen individuen, groepen en volken. Het hoofdbestuur meent dan ook tegenover allen, die verantwoordelijkheid dragen, in het bijzonder ook de regering, tot uitdrukking te moeten brengen, dat het uiterste gedaan behoort te worden om volgens deze richtsnoeren naar een oplossing van het onderhavige conflict te streven.

Hoofdbestuursvergadering

In de op 30 Augustus gehouden hoofdbestuursvergadering is na ampele bespreking besloten de redactionele mededeling inzake de Indonesische kwestie, afgedrukt in het Augustus-nummer van Mens en Wereld, in overeenstemming te brengen met de huidige stand van zaken en aan de pers te verstrekken (zie voor de tekst deze kolom). Daarna was het internationaal contact een onderwerp van bespreking, evenals de ledenwerving. Vervolgens passeren het werk onder de militairen en de jongeren de revue. Besloten is met een aantal leden van verschillende jeugdorganisaties een meer organisatorisch contact aan te gaan. Reeds thans heeft het zomerwerk 1948 de aandacht van het H.B. en wordt overwogen in verband daarmee een spaarsysteem in het leven te roepen. Om 17 uur sloot de algemeen Voorzitter de vergadering.

Prof. Dr. H. J. Pos

FILOSOFIE DER WETENSCHAPPEN

DERDE DRUK - GEB. f 3.75

Aan de tweede druk is een hoofdstuk toegevoegd, waarin het onderwerp wordt geconfronteerd met de crisis der beschaving.

Dr Dijksterhuis schrijft over dit werk in *De Gids*:

Het is toch wel een zeer bijzondere gave, om zó over wijsgerige onderwerpen te kunnen schrijven: in zijn eenvoud en volkomen helderheid, in de zuiverheid van zijn stijl en de waarheid van zijn toon voldoet de betoogtrant van den schrijver aan de hoogste eisen, die men aan wetenschappelijk proza kan stellen.

VAN LOGHUM SLATERUS - ARNHEM

Kadercursus 1947

Hierbij wekken wij de leden nog eens op deel te nemen aan de kadercursus. Tijdens die weekends worden een aantal zeer wezenlijke vraagstukken van het humanisme behandeld, die in gesprek en discussie steeds weer terugkeren. Het bewustzijn van de plaats waarop wij staan is een kracht voor ons zelf en onze omgeving. De bedoeling van deze kadercursus, dat bewustzijn te versterken. Het beloven belangwekkende weekends te worden, waarop wij graag uit elke gemeenschap een aantal deelnemers zien, om zodoende het behandelde verder te verbreiden. Spoedige aanmelding is zeer gewenst.

25/26 October **Geschiedenis:**
Humanisme in de Oudheid (Dr. D. Loenen).
Humanisme in de Renaissance (Dr. J. P. van Praag).
Humanisme in de Moderne Wereld (Dr. J. Suys).

22/23 November **Ethiek.**
De mens in de wereld (Dr. D. H. Prins).
Oorsprong en gelding van de moraal (Prof. Dr. H. J. Pos).
Moraal en praktijk (Dr. G. Stuiveling).

20/21 December **Wereldbeeld:**
Humanistische Kosmologie (Prof. Dr. M. G. J. Minnaert).
Humanistische Natuurbeschouwing (Dr. W. H. van Dobben).
De humanist in de maatschappij (Prof. Mr. H. R. Hoetink).

Indeling van de conferenties:

Zaterdag 17 —18 uur aanmelden
18 —19 uur broodmaaltijd (brood meenemen)
19 —21½ uur inleiding met discussie.
Zondag 10 —12½ uur inleiding met discussie.
12½—13½ uur broodmaaltijd (brood meenemen)
13½—16 uur inleiding met discussie.

De conferenties worden gehouden in het gebouw van De Volks-Universiteit, Nieuwe Gracht 41, Utrecht. Er bestaat gelegenheid koffie en thee te gebruiken à f 0.10 per kop. Men wordt echter verzocht wat thee, koffie en suiker mee te brengen.
De kosten voor deelneming aan de gehele cursus bedragen f 9.—. Indien men slechts één conferentie wenst mee te maken, zijn de kosten f 4.—.
Aanmelding bij het Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht, onder gelijktijdige overschrijving of storting van het verschuldigde bedrag op postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. Berkhof te Utrecht onder vermelding van „kadercursus”.
Indien logies bij geestverwanten wordt gewenst, gelieve dit tevens op te geven.

N LIEVE ZORG ERBIJ,

.....een zorg, waaraan U gaarne zo goed mogelijk wilt voldoen! Dan sluit U ook een studie- of uitzetverzekering bij „De Centrale”, de maatschappij die belangrijke financiële steun verleende op sociaal gebied, o.a. aan ontwikkelingswerk.

Levensverzekering
DE CENTRALE
Arbeiders-Verzekerings-
en Deposito-bank N.V.

Rijnstraat 28 Den Haag

Aan de slag voor „makkerdag”

De leden van het Humanistisch Verbond weten hoe moeilijk het is het werk onder en voor de buitenkerkelijken te verrichten. Ook de leden van „Humanitas” kennen deze moeilijkheden. Het arbeidsveld is groot en de middelen van „Humanitas” zijn ontoereikend. De algemene vergadering van „Humanitas” besloot, September tot een maand van bijzondere actie te maken, te voeren onder het verzamelbegrip „Makkerhulp” en te sluiten met een bijzondere dag, de „Makkerdag”.
„Makkerhulp”, daaronder verstaan we al het maatschappelijk werk, dat door „Humanitas” in het bijzonder ook voor de buitenkerkelijken wordt verricht.
„Makkerhulp”, daaronder wordt begrepen het verplegen van voogdijkinderen (kinderen van ouders, die ontzet zijn uit en ontheven van de ouderlijke macht) in gezinnen.
De 40 afdelingen van „Humanitas” zijn in staat gezinnen te vinden, bereid tot deze taak. De Overheid verleent daarvoor subsidie, maar in het algemeen niet toereikend en „achteraf”, zodat begin-kapitaal nodig is.
„Humanitas” heeft dus begin-kapitaal nodig. Het is niet te aanvaarden, dat de buitenkerkelijken niet in staat zouden zijn te doen, wat de confessionelen al sedert jaar en dag presteren. Bij een rondgang, die door de pers werd gemaakt langs de Nederlandse opvoedingsinrichtingen, werd geconstateerd, dat de buitenkerkelijken ten opzichte van de kinderbescherming, in verhouding tot datgene, wat op dit gebied door de andere bevolkingsgroepen wordt gedaan, *minstens 50 jaar ten achter zijn*. Deze constatering is juist. Op ons rust de plicht, deze achterstand in te halen.

De radio op Zondag

Uitknippen, bij de radio ophangen!

Zondag 21 September, 10.00—10.15: Dr L. v. d. Wal, „Een noodlottige oordeelsfout”.

Zondag 28 September, 9.15—9.30: Dr D. Loenen, „Wraak, straf, genade”. (Een overzicht van de zin en de geschiedenis dezer begrippen in de Griekse oudheid).

Zondag 5 October, 9.45—10.00: A. L. Constandse, „Het humanisme in de Don Quichotte”.

Zondag 12 October, 9.45—10.00: Drs H. Bonger, „Vrede en rede”.

„Makkerhulp” is ook de reclassering, waaraan „Humanitas” medewerking verleent.

„Makkerhulp” is hulp aan degenen in onze kring, die in bijzondere nood — morele en financiële nood — verkeren en waar door andere instanties — ook Overheidsinstanties — geen of niet voldoende hulp wordt of kan worden verleend.

„Humanitas” wil een fonds vormen, dat de naam zal dragen: fonds „Makkerhulp”. In September wordt voor deze „Makkerhulp” een bijzondere actie gevoerd in de afdelingen en via de radio.

Bovendien stelde de V.A.R.A. haar gironummer 500 000 ter beschikking van deze actie.

Ons verzoek aan de leden van het Humanistisch Verbond is nu dit: Draagt uit de gedachte, dat het maatschappelijk werk, verricht door „Humanitas”, hulp en steun behoeft en... waard is. Stort Uw bijdrage onder het motto „Makkerhulp” op of vóór de „Makkerdag” (Zaterdag 4 October) op de giro-rekening van de V.A.R.A. te Hilversum nr. 500 000.

P. C. Faber Alg. secr. Humanitas”, Frederiksplein 46, Amsterdam-C., tel. 36833.

BUITENGEWOON CONGRES TE UTRECHT IN DE PHILIPSAAL VAN DE JAARBEURS op 18 en 19 October 1947.

Agenda:

1. Opening.
2. Notulen.
3. Mededelingen en ingekomen stukken.
4. Onderwijsrapport.
5. Werk der gemeenschappen.
6. Voorstellen der gemeenschappen.
7. Winterwerk.
9. Rondvraag en sluiting.

Programma:

Zaterdag 15—16 aanmelding.
16—18 punten 1 t/m 4 van de agenda
18—20 broodmaaltijd (brood meenemen).
20—22 vervolg punt 4 van de agenda
Zondag 10½—12 punten 5 t/m 8 van de agenda.
12—14 warme maaltijd.
14—16 Prof. Dr. H. Oldewelt: De Mens in de wereld (gevr.).

Ondergetekende:

adres:

woonplaats:

wenst deel te nemen aan het congres op

18 OCTOBER en *)
19 OCTOBER *)

met *) warme maaltijd en met *) logies bij geestverwanten.

zonder Het bedrag ad f is op postgiro 304960 gestort/overgeschreven.
Inzenden aan: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

*) doorhalen, wat niet van toepassing is.

Deelneming.

De deelnemersprijs bedraagt voor niet-afgevaardigden f 3.—. (Eén dag f 1.50.) Voor deelneming aan de warme maaltijd op 19 Oct. is f 2.50 verschuldigd. Overnachting bij geestverwanten is mogelijk, *mits hiertoe vóór 1 October de wens te kennen gegeven wordt*.

Indien men wenst deel te nemen gelieve men onderstaand formulier volledig ingevuld op te zenden aan het Centraal Bureau en gelijktijdig het verschuldigde bedrag te storten of over te schrijven op postgirorekening 304960, ten name van F. van den Berkhof, Utrecht, onder vermelding: „congres”. Eind September ontvangt U dan Uw deelnemerskaart per post thuis.

Stelt het betalen van het verschuldigde bedrag niet uit tot de dag van het congres! Ge voorkomt hiermee stagnatie!

Hoofdbestuursleden en afgevaardigden worden dringend verzocht zich eveneens door middel van het formulier aan te melden!

AURORA

- de levensverzekering-maatschappij voor buitenkerkelijken.
- de winst wordt voor sociale doeleinden besteed.

AMSTERDAM - HEERENGRACHT 62

Van de gemeenschappen

De Gemeenschappen kunnen bij de redactie berichten over het afdelingsleven insturen ter plaatsing in de rubriek *Verbandsnieuws*. Inzenden vóór laatste Zaterdag van de maand. Publicatie de 15e van de volgende maand.

AMSTERDAM. De Amsterdammers hebben een week lang kunnen genieten van het prachtige weer op de Veluwe, in het pas geopende kamphuis „de Korenbloem” in Elspeet. Jammer, dat er zo weinig deelnemers waren, jammer voor de wegblijvers, want dit eerste kamp van het Humanistisch Verbond, wegens ziekte van Henk van Laar geleid door Ab Weggelaar (die het ook wel kon!), is goed geworden.

Wij, die deel uitmaakten van het kleine groepje en in die ene week niet elkaars lief en leed, maar wel elkaars levensfeer, 't meest wezenlijke van de ander, van zo nabij hebben leren kennen, zullen altijd als wij in bus of trein door die steeds eendere opeenvolging van bos en hei en zand van de Veluwe razen, daarachter in een flits van heimwee het witte kamphuis weten, met zijn rieten dak, ons dak die week, waaronder niet de wetten van hardheid en egoïsme, niet het eeuwige onzuivere en futloze heerseren, maar waar het eenvoudig was om aan het leven te geloven en aan zijn overwinning op de dood, ook in de mens. Het programma bood alle denkbare variatie. Cuyp Voerman uit Uddel hield Zondag een lezing over „De laatste eeuw”. Dinsdag was er een tocht naar de zandverstuivingen en kroondomeinen met Tom van Maanen uit Vierhouten, Woensdag een inleiding van dr. Van Ettingen uit Apeldoorn over „De mens als bijzonder deel van het kosmisch geheel”, die een geanimeerde discussie tot gevolg had. De Hoge Veluwe met het jachthuis Sint Hubertus werd bezocht, de bezittingen van de Stichting „Voor Zon en Vrijheid” te Vierhouten bezichtigd, er werd gezwommen in Pesie's bad, een nacht wandeling gemaakt naar de koepelgraven en venetjes, waarbij een prachtig noorderlicht werd waargenomen. En de deelnemers aan het kamp zorgden voor lichtbeelden, een korte inleiding en discussie over muziek met radio-illustratie, iets over Dante, volksdansen en -liedjes. Ab las een Chinees verhaal voor van droom en verlangen. Wij... verlangen naar voortzetting van wat in dit kamp begon.

TRUDI POT.

Agenda

Indien de gemeenschappen hun programma voor najaar en winter de redactie toezenden worden de bijeenkomsten, indien er ruimte is, in Mens en Wereld aangekondigd.

AMSTERDAM. 21 Sept. Dr. J. P. van Praag: Vrije Mensen.

5 Oct. Mr. H. Giltay: Geestelijke Menswording. 19 Oct. Mr. J. in 't Veld: De humanist tegenover het Leven.

Begin: 10.0 u. Gebouw Vrij Nederland, Keizersgracht 604. Leden f 0.25. Anderen f 0.50.

ARNHEM. 21 Sept. Openingsbijeenkomst. H. Bongers: Humanisme voor de gewone mens.

5 Oct. J. Roos: Over onze beginselverklaring.

19 Oct. Mej. J. A. Vrijdag: Goethe als Humanist. Begin: 10.30 u. Hotel Centraal Nationaal. Leden f 0.25. Anderen f 0.50.

GRONINGEN. Zondag 28 Sept. 's morgens half elf in de Grönneger Sprauk, lezing van dr. J. P. van Praag. Onderwerp: Vrije Mensen. Toegang vrij. Introductie's zijn van harte welkom.

DEN HAAG. 21 Sept. Dr. Libbe van der Wal: Zuivering van de Moraal.

5 Oct. H. de Waard: De Taak van het Humanisme. 19 Oct. M. v. d. Brink: Het Verlangen naar de Vader. Alle bijeenkomsten, 10.30 u. Diligentia, 40 en 60 ct.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr. A. Stempels. Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht, Postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. B. te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1.— per regel: kolombreedte 63 mm. — Abonnementenscondities: Leden: gratis, niet-leden: f 2.50 per jaar — Conditie Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Internationaal contact

In het zomernummer van *The Humanist*, het orgaan van het Amerikaanse Humanistisch Verbond, vinden wij de vijf punten afgedrukt van onze beginselverklaring. Het Amerikaanse Verbond heet ons hartelijk welkom, wenst ons Verbond een krachtig leven toe en hoopt dat tussen beide zusterorganisaties een vruchtbaar contact zal kunnen ontstaan.

Verantwoording

Financiële actie.

Mevr. E. B. B. te G. f 50.—; Dr. G. S. te H. f 100.—; Mr. G. L. P. W. te G. f 25.—; Ir. J. M. v. d. G. te U. f 100.—; Mevr. Dr. L. M. C. te G. f 50.—; Dr. G. C. J. K. te D. f 25.—; Ir. V. J. te D. f 25.—; Prof. Dr. J. C. te A. f 100.—; W. D. te 's-Gr. f 25.—; Mevr. D. K.—B. te A. f 10.—; S. B. v. L. te A. f 50.—; M. H. te A. f 100.—; Mr. J. H. P. te A. f 50.—; N. N. X. f 1000.—; F. Th. t. H. te W. f 25.—; Mej. J. M. B. te 's-Gr. f 10.—; E. A. K. te H. f 10.—; G. T. R. te U. f 100.—; W. A. R. te E. f 100.—; J. R. v. D. te 's-Gr. f 20.—; N. N. Y. f 1000.—; door bemiddeling van J. v. E. te A. f 155.—; G. A. v. O. te A. f 50.—; door bemiddeling van J. R. te H. f 15.—; Mr. G. S. te 's-Gr. f 25.—. Totaal f 3220.—.

Kasfonds.

H. B. te K. f 0.80; P. W. G. te A. f 2.—. Totaal f 2.80.

Fonds Volksopvoeding.

Gem. Arnhem f 5.—; Fed. A'dam lijst 33 f 5.—; Gem. Utr. lijst 232 f 1.—; B. J. M. te S. (mndl. bijdr.) f 10.—; C. B.—S. te K. f 10.—; Gem. A'foort lijst 54 f 53.50; Gem. A'foort busjes f 16.45; H. L. te D. f 50.—; Mevr. E. C. v. d. W. te D. f 2.50; Mevr. J. de Z. te A. f 2.50; Zomerkamp Blaricum f 10.75; B. J. M. te S. (mndl. bijdr.) f 10.—; Gem. Deventer f 8.50. Totaal f 185.20. Totaal generaal f 4.751.01.

JONGEMAN

23 jaar, zoekt meisje met belangstelling voor film en humanisme, 18 — 23 jaar.

Brieven met foto, welke op erewoord wordt getourneerd, onder no. 476 aan bureau v. d. blad.

SLECHTS DOOR UW KRACHT

BLOEIT ONZE GEMEENSCHAP

Studentenvereniging op humanistische grondslag

Programma voor de conferentie op 25 en 26 October a.s. in het kampeercentrum „De Rading” te Hollandse Rading.

Onderwerp:

Grondslag en grenzen der humanistische normgeving. Voor ons spreken:

Prof. mr. H. R. Hoetink over: „Gezag”.

Is in een humanistische samenleving een irrationeel element in het staatsgezag mogelijk?

Prof. dr. H. M. J. Oldewelt over: „Onbegrensde verdraagzaamheid?”

Kan een humanist zijn verdraagzaamheid grenzen stellen, en welke?

Voor ons draagt voor:

Mevrouw K. W. v. Zutphen—Heringa: „De voetreis naar Rome” van Bertus Aafjes.

Verder: Bezoek aan de humanistische Bosgoden. Het kamp wordt besloten met een congres der gezamenlijke S.V.H.G.

De kosten zullen ongeveer drie gulden bedragen. Studenten van alle Universiteiten en Hogescholen zijn welkom.

Opgaven vóór 15 October a.s. bij J. H. v. d. Bergh, Prinsengracht 862, Amsterdam-C.

J. H. v. d. BERGH,

Corr. der interacademiale Contact-commissie v. d. Stud. Ver. op Hum. Grondslag.

*Wat kan de
Hollandse huisvrouw
leren van de Zweedse?*

Het aantal Zweedse gezinnen bedraagt nog niet de helft van dat van Nederland. Toch is het aantal leden van de Coöperatie in Zweden ruim drie maal zo groot. Het is dan ook niet toevallig, dat Zweden altijd een grote welvaart heeft gekend, ook toen Nederland leed onder crisis en werkloosheid. Coöperatie betekent stelselmatige productie en redelijke voorziening in ieders behoeften en is daardoor een machtig wapen tegen crisis en werkloosheid. Daarom, doe als de Zweedse huisvrouw, die zegt:

KOOPT BIJ DE

Coöperatie

BROOD · KRUIDENIERSWAREN ENZ.

PUBLICATIE CENTRALE PROPAGANDA COMMISSIE DER NEDERLANDSE VERBRUICSCOÖPERATIES, BAKHUIZENSTRAAT 25, DEN HAAG